

TEGV ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME EL KİTABI

HAZIRLAYANLAR

Bengü Börkan (P.hD), Boğaziçi Üniversitesi

Dilara Leventoğlu, Boğaziçi Üniversitesi

Eylül, 2021

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
LOGİC MODEL	2
Logic Model Nedir?.....	2
Logic Model Bileşenleri	2
Logic Model'in Faydaları.....	7
Logic Model Oluşturulması.....	7
Özetle Logic Modeli	8
ÖRNEK TEGV LOGİC MODEL	9

BÖLÜM II

STUFFLEBEAM CIPP DEĞERLENDİRME MODELİ	10
CIPP Modeli Nedir?.....	10
CIPP Modeli Kapsamında Program Bileşenleri	10

BÖLÜM III

PROGRAM DEĞERLENDİRME PLANI	11
BAĞLAMIN DEĞERLENDİRİLMESİ	12
GİRDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	13
SÜRECİN DEĞERLENDİRİLMESİ	14
ÜRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	15

BÖLÜM IV

VERİ TOPLAMA YÖNTEM VE ARAÇLARI	16
Örneklem	16
Veri Toplama	17
Örnek Ölçme Araçları	18
Görüşme	24
Odak Grup Görüşmesi	25
Gözlem.....	26
Araştırma Deseni	27
KAYNAKLAR	28

BÖLÜM I

GİRİŞ

TEGV Ölçme ve Değerlendirme El Kitabı (“El Kitabı”), TEGV’in eğitim programlarının değerlendirilmesinde rol olan uygulamacılara bir ölçme ve değerlendirme çerçevesi oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. TEGV ölçme ve değerlendirme çerçevesine göre uygulamacı öncelikle logic model yardımıyla eğitim programının haritasını oluşturmalıdır. Bu nedenle bu El Kitabı öncelikli olarak logic modeli ele almaktadır. Logic modelden sonra, Daniel Stufflebeam tarafından geliştirilmiş olan ve TEGV eğitim programlarının değerlendirilmesi için uygun bir çerçeve sunan CIPP değerlendirme modeli tanıtılmıştır. Bu model, logic model ile haritasını oluşturulan eğitim programının, hangi boyutunun hangi amaçla değerlendirilmek istendiğinin netleştirilmesi ve önceliklerin tespit edilmesine yardımcı olacaktır. El Kitabı’nda son olarak, değerlendirmeye esas teşkil edecek uygun verilerin toplanmasında kullanılabilecek farklı veri toplama yöntemlerine değinilmiş ve ölçme araçları geliştirilirken dikkat edilmesi gereken noktaların üzerinde durulmuştur.

El Kitabı’nın öğrenme hedefleri;

- Logic modelin ne olduğunu ve hangi amaçlarla kullanıldığını bilir.
- Logic modelin bileşenlerini tanımlar ve birbirinden ayırır.
- Kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri birbirinden ayırır.
- Program hedeflerini ölçtüğü özelliklere göre gruplara ayırır.
- Programın hedeflerini yazar.
- Stufflebeam CIPP Değerlendirme Modeli’ni ve hangi amaçla kullanıldığını bilir.
- Stufflebeam CIPP Değerlendirme Modeli’nin bileşenlerini ayırt eder.
- Stufflebeam CIPP Değerlendirme Modeli’nin bileşenlerine göre değerlendirme amaçlarına örnek verir.
- Program değerlendirme sorusu yazar.
- Veri toplamak için uygun araştırma desenini belirler.
- Veri toplamak için uygun yöntem ve araçları belirler.
- Veri toplama aracı geliştirir.

LOGİC MODEL

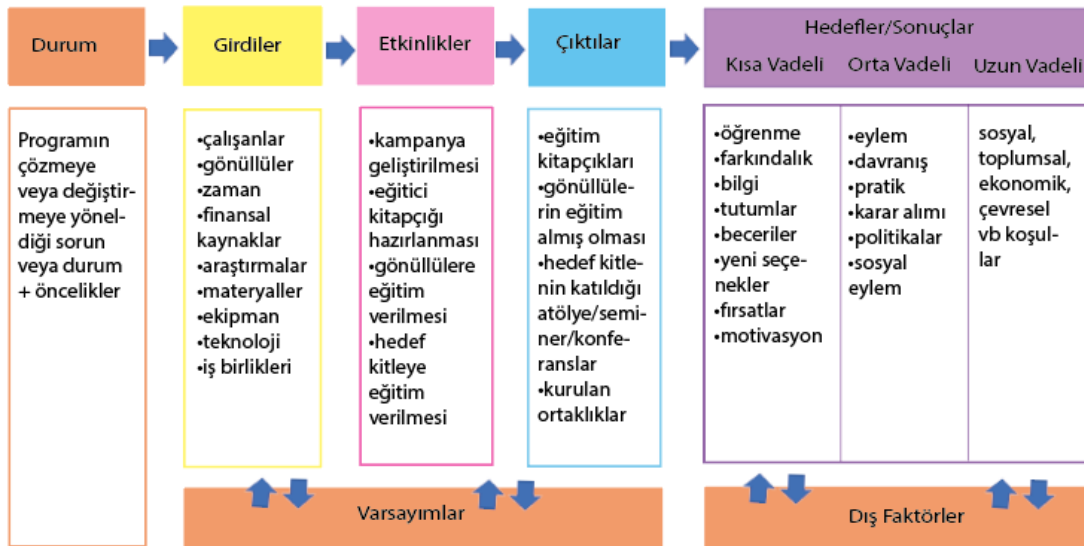
Logic Model Nedir?

- Program planlamada, değerlendirmede, yönetiminde ve iletişiminde kullanılan bir araçtır.
- Bir programda kullanılan kaynaklar, yürütülen etkinlikler ve programın sonuçları arasındaki mantıksal ilişkileri gösterir.
- İlgili programın temelinde yer alan mantığı ortaya koyar; programı görsel olarak betimleyip, özetler.

Logic Model Bileşenleri

Şekil 1’de logic modelin çerçevesi gösterilmiştir. Logic modeli yedi bileşenden meydana gelir. Bu bileşenler; durum, girdiler, etkinlikler, çıktılar, sonuçlar, varsayımlar ve dış faktörler olarak adlandırılır.

Şekil 1: Logic model çerçevesi

1. **Durum:** Söz konusu programın hedeflediği belirli bir sorun veya durumu ifade eder. “Problem/durum nedir?”, “Bu durum neden bir problem teşkil etmektedir?”, “Bu durum kim veya kimler açısından problem teşkil etmektedir?”, “Sorunun paydaşları kimlerdir?”, “Bu soruna ilişkin bildiklerimiz nelerdir?” gibi sorular yardımıyla tespit edilir. Durum veya sorunun gereğince analiz edilmesini müteakip, ilgili tüm sorunların hedeflenemeyeceği durumlarda, önceliklendirme yapılması gerekebilir.
2. **Girdiler:** Programın amaçlanan sonuçlara ulaşması için gerekli olan; zaman, kişiler (kadrolu çalışanlar, gönüllüler), para, malzeme, ekipman, ortaklıklar, teknoloji gibi kaynaklardır.
3. **Etkinlikler:** Hedeflenen sonuçlara ulaşılması amacıyla yürütülen; kampanya geliştirilmesi, eğitim el kitaplarının hazırlanması, gönüllülere ve/veya hedef kitleye eğitim verilmesi gibi faaliyetlerdir.

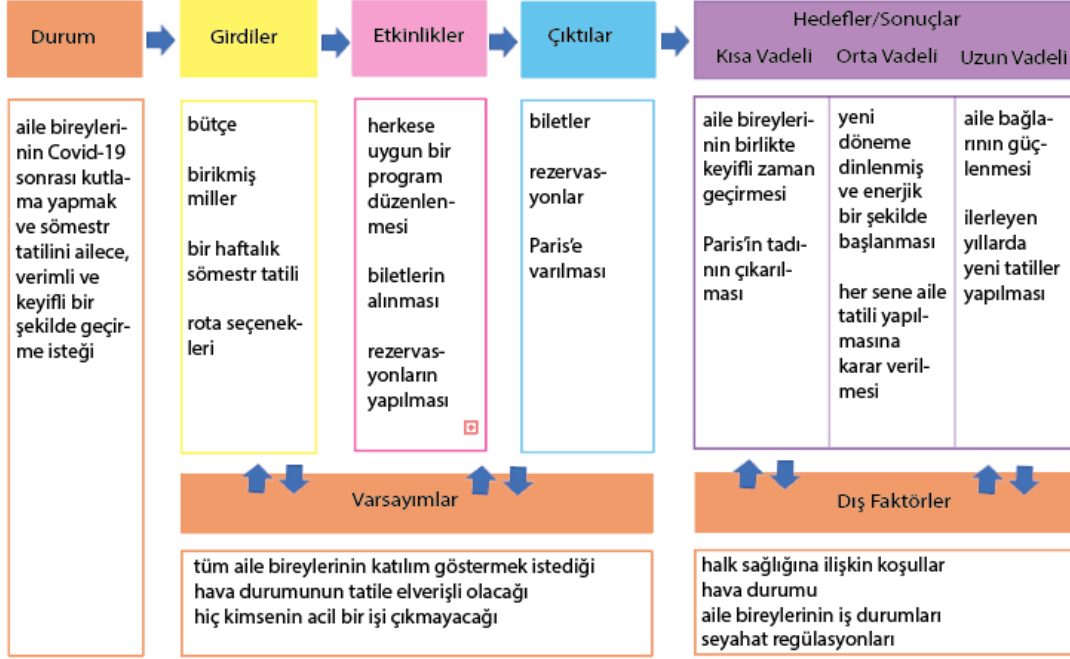
4. **Çıktılar:** Etkinliklerin sonucunda elde edilen; eğitici el kitabı, gönüllülerin eğitim almış olması, hedef kitlenin atölye/seminer vb. etkinliklere katılmış olması gibi doğrudan ve somut sonuçlardır.
5. **Hedefler/Sonuçlar:** Programın amaçlamış olduğu ve bireyler, gruplar, topluluklar veya sistemler için gerçekleşen; bilgi artışı, beceri gelişimi, davranış değişikliği gibi sonuçlardır. “Yaratmak istediğimiz/yarattığımız fark nedir?” sorusunun yanıtı programın hedeflerine/sonuçlarına ilişkindir. Hedefler; kısa, orta veya uzun vadede gerçekleşebilir; pozitif, negatif veya nötr olabilir. Uzun vadede gerçekleşen hedefler ayrıca “etki” olarak da adlandırılır ve programın nihai sonuçlarını ifade eder.
6. **Varsayımlar:** Program ve programa dahil olan kişilere ilişkin inançlarımız ile programın ne şekilde işleyeceğine ilişkin görüşlerimizdir. Varsayımlar, temelde araştırmalar ve deneyimler sonucunda şekillenir ve programa ilişkin alınan kararlara etki eder. Varsayımlar; duruma, kaynaklara, bilgi birikimine, dış faktörlere, iç faktörlere, katılımcılara veya diğer unsurlara yönelik olabilir.
7. **Dış Faktörler:** Belirli bir programın içerisinde konumlandığı bağlam; programın başarısını etkileyebilecek olan -kültürel çevre, ekonomik yapı, yerleşim örüntüleri, demografik örüntüler, program katılımcılarının bilgi ve deneyimleri gibi- birçok dış faktör içerir. Bu faktörler; programın uygulanması, katılımcılar, ulaşılabilen kaynaklar ve hedeflenen değişimlerin gerçekleşme hızı ve derecesi gibi birçok hususu etkileyebilir.

Program bileşenleri arasında çoğunlukla (girdilerin sağlanması durumunda etkinliklerin yürütülmesi; çıktıların etkinliklerin yürütülmesi durumunda çıktıların meydana gelmesi gibi) bir koşul-sonuç ilişkisi vardır.

Bileşenler arasındaki ilişkiler; programın yapısı ve uygulamalarına göre değişmek üzere görece basit veya karmaşık, yatay ve/veya dikey, tek yönlü veya çok yönlü olabilir, geribildirim döngüleri içerebilir. Dolayısıyla logic modellerin biçimleri de programdan programa farklılık gösterebilir.

Varmak istenilen noktaya makul bir zaman ve çabayla ulaşılmasına yardımcı olan bir yol haritası veya birden çok uygulama alanı olan bir genel bir düşünme/tasarlama biçimi olarak da görülebilecek olan logic modeli için aşağıda günlük hayattan bir “aile tatili” örneği verilmiştir.

Şekil 2: Aile tatili logic model

Program/Eğitim Hedefleri

Çıktı ve hedef arasındaki ayrım nedir?

Çıktılar ve hedefler arasındaki ayrım, logic modelin doğru bir şekilde geliştirilmesi açısından elzemdir. Çıktılar “Yaptığımız şey nedir?” sorusuna cevap verir. Örneğin, düşük gelirli 40 ailenin katılımıyla gerçekleşen finansal yönetim becerileri eğitimi çıktıdır. Hedefler ise yaratılmak istenen/yaratılan farka ilişkindir. Örneğin, düşük gelirli ailelerin kaynaklarını daha iyi yönetebilmesi programın hedefidir.

Kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin farkı nedir?

Eğitimde gerçekleştirilen etkinliklerin “hedef” olarak belirtilmemesi gerekir. Örneğin,

Program hedeflerinin ölçülmesi söz konusu olduğunda geçerli olan bir ayrım, gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenecek olan hedeflerin vadesidir.

- Akrilik boyayla portre çalışması yapar.
- Trafikte gözlem yapar.

Nitekim kısa, orta ve uzun vadeli hedefler şeklinde yapılan ayrım; aynı zamanda hedeflenen sonuçların niteliğine (bilgi artışı veya davranış değişikliği gibi) ve sonucun bünyesinde gerçekleştiği kişi ve çevre (öğrenende meydana gelen değişiklik veya toplumda meydana gelen değişiklik gibi) anlamında da bir ayrımı yansıtmaktadır. Bu sebeple bu hedeflerin ölçülmesi noktasında da farklı prensip, zamanlama ve uygulamalar söz konusu olmaktadır.

Kısa vadeli hedefler; program sonucunda doğrudan meydana gelen değişimlerdir ve farkındalık, öğrenme, bilgi, tutumlar, beceriler, fikirler, motivasyon vb. hususlara ilişkindir.

Örnek:

- Trafik kuralları ve levhaları hakkında bilgi sahibi olur.
- Trafik ile ilgili kavramları tanır, trafik öğelerini bilir.
- Yaya güvenliği unsurlarını fark eder ve bilir.

Orta vadeli hedefler; genellikle bir eylem içerir ve davranış değişikliği, yeni uygulamalar, karar alımı, politika geliştirilmesi veya sosyal eyleme yönelik olabilir.

Örnek:

- Kendi bölgelerinde karşılaştıkları trafik problemlerinin ve risklerin farkına varır.

- Trafikte tedbirli davranışlar sergiler ve çözüm önerileri geliştirir.
- Düzenli diş fırçalama alışkanlığı kazanır.
- Problem çözme becerisi kazanır.

Uzun vadeli hedefler; programın nihai etkisine ilişkin olup, toplumsal, ekonomik, çevresel vb. koşullarda meydana gelen değişikliklerdir.

Örnek:

- Öğrenciler diş sağlığını korur.
- Yaya çocukların karıştığı trafik ihlalleri azalır.

Çeşitlerine Göre Hedefler

Programın ölçme ve değerlendirmesini planlamak için, programla gerçekleşmesi hedeflenen bireysel veya toplumsal değişimleri, Bloom'un taksonomisinden esinlenerek üç başlık ve bir de beceri başlığı altında toplayabiliriz; bilişsel alan, duyuşsal alan, davranışsal (psikomotor) alan ve beceri.

Bilişsel alan hedefleri; programın sonunda öğrencinin bilmesi, öğrenmesi ve yapmasını gerektiren zihinsel kazanımları kapsar. Örneğin;

- Trafik ile ilgili kavramları tanır.
- Yaya güvenliği unsurlarını bilir.
- Trafikte, yaya ve yolcu olarak karşılaşabilecekleri trafik işaretlerini tanır.
- Yaya olarak, sokakta ve yaya kaldırımında uyulması gereken kuralları açıklar.
- Araç içinde, binilerde ve inişlerde dikkat edilmesi gereken kuralları söyler.
- Trafikte, insan ve insan hayatının birbirine saygı ve değerler sistemi üzerine kurgulandığını bilir.

Duyuşsal alan hedefleri; programın sonunda değer, takdir, motivasyon, tutum gibi hedeflenen duygusal değişimleri ifade eden kazanımları kapsar. Örneğin,

- Trafik kurallarının gerekliliğine inanır.
- Sanata karşı olumlu tutum sergiler.
- Sanatın özgürleştirici etkisine inanır.
- Farklı sanat türlerine saygı duyar.
- İngilizce konuşmak için fırsatlar yaratır.
- Farklı kültürleri tanımak için istekli olur.

- Grup çalışması yapmayı sever.

Davranışsal alan hedefleri değişim gözlemlemek istenilen fiziksel davranış ve becerileri kapsayan kazanımları içermektedir. Örneğin,

- Dişlerini günde en az iki kere fırçalar.
- Güvenli yaya yolunu kullanır.
- Perspektif çizim tekniklerini kullanır.
- Araç içinde, binişlerde ve inişlerde kurallara uyar.

Belirtilen üç alan dışında, program hedefleri arasında özel beceriler de bulunabilmektedir. Becerilerin birçoğu bilişsel alandaki kazanımlara paralel olmakla birlikte, bunları ayrı ele almak ölçme açısından faydalı olacaktır. Örneğin,

- Grup çalışma becerileri kazanır.
- Problem çözme becerileri kazanır.
- İletişim becerileri kazanır.

Logic Model'in Faydaları

Logic Modeli;

- Geniş çaplı program hedeflerine ihtiyaç duyulan detayları katarak; planlama, uygulama, iletişim ve değerlendirme için çerçeve oluşturur.
- Programın ne olduğu ve ne şekilde icra edileceğine ilişkin anlayışı geliştirir ve paydaşlarla fikir birliği ile iletişimi kolaylaştırır.
- Programın amacını ve beklenen sonuçlarını göstermek, istenilen sonuçlara ulaşılması için gerekli eylemleri tanımlamak, programda yer alan herkes için bir referans noktası oluşturmak, programın yürütülmesindeki potansiyel engelleri tanımlamak ve böylece bunların erken çözülebilmesi için imkân yaratmak suretiyle programın başarı olasılığını artırır.

Logic Model Oluşturulması

Logic modeli oluşturulurken aşağıdaki adımlardan oluşan bir ön hazırlık yapılması genellikle sürecin etkililiğini artırır.

1. Logic modelin amacının belirlenmesi (planlama, değerlendirme, iletişim, yönetim vb.)
2. Paydaşların dahil edilmesi

3. Logic modelin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi (belirli bir girişim için mi veya inisiyatifin bütünü için mi hazırlanacağı, kim tarafından ve ne şekilde kullanılacağı, hangi ölçüde detay ihtiva edeceği vb.)
4. Durumun irdelenmesi (programın temelini oluşturan durumun birden fazla yönüyle araştırılması ve gerekmesi durumunda önceliklendirme yapılması)
5. Halihazırdaki araştırmaların, benzer girişimlerin, bilgi birikimi ve deneyimlerin araştırılması

Planlamada kullanılmak üzere logic modeli oluşturulmasında yaygın olarak kullanılan iki yaklaşım *i)* hedeflenen sonuçlardan yola çıkmak veya *ii)* kullanılabilir kaynaklardan yola çıkmaktır. Logic modeli halihazırda devam etmekte olan bir programın iletişimi, yönetimi ve değerlendirmesi amacıyla sonradan oluşturulduğunda ise; “Yaptığımız şey nedir?”, “Ne tür etkinlikler yapıyoruz?” sorularıyla başlayıp her birini “Neden?” sorusuyla devam ettirmek, programın amaç ve hedeflerini odakta tutmak açısından önemlidir.

Logic model oluşturmada tek bir doğru yöntem olmamakla birlikte; tüm paydaşları dahil etmek, hedeflenen sonuçları odakta tutmak, programın ve çevrenin dinamik yapısını göz önünde bulundurmak ve program bileşenleri ile bu bileşenler arasındaki mantıksal ilişkileri azami bir açıklıkla ortaya koymak önem taşımaktadır.

Özetle Logic Model

- Programın grafik bir betimlemesini sunar.
- Programın girdi, çıktı ve beklenen sonuçları arasındaki mantıksal ilişkileri gösterir.
- Programın temelinde yer alan değişim teorisini anlaşılır kılar.
- Durum, girdiler, etkinlikler, çıktılar, hedefler/sonuçlar, varsayımlar ve dış faktörler bileşenlerinden oluşur.
- Programı ve programa ilişkin kavrayışı geliştirmesi, sonuçları netleştirmesi, paydaşlarla iletişimi kolaylaştırması ve değerlendirme için odak noktası belirtmesi açısından faydalıdır.

ÖRNEK TEGV LOGİC MODEL

TEGV MobileKids Trafik Ateş Böceği

Girdiler/ Kaynaklar	Etkinlikler	Çıktılar	Kısa Vadeli Hedefler	Orta Vadeli Hedefler	Uzun Vadeli Hedefler
• TEGV Personeli • Mali kaynaklar • Eğitimci • Gönüllüler • MEB • Okullar • Etkinlik - Noktaları/ mekân • Danışman - İçerik • Danışman - Ölçme - Değerlendirme	• Gönüllü Eğitim Programı • MobileKids Trafik Ateşböceği • Ateşböceği Hoş geldin Etkinliği • Trafik ile tanışma • Trafik atölyeleri • Evde TEGV Etkinlik Saati • PTÖ: Trafik sorun analizi • Sunum, değerlendirme veraportlar • Sponsor arama etkinlikleri • Aile seminerleri	• Gönüllü Bilgi Kitapçığı • Programa katılan öğrenciler • Seminere katılan veli	• MobileKids Trafik Ateşböceği hakkında bilgi sahibi olur. • Trafik kuralları ve levhaları hakkında bilgi sahibi olur. • Trafik ile ilgili kavramları tanır, trafik öğelerini bilir. • Yaya güvenliği unsurlarını fark eder ve bilir. • Trafikte, yaya ve yolcu olarak karşılaşabilecekleri trafik işaretlerini bilir. • Yaya olarak, sokakta ve yaya kaldırımında uyulması gereken kuralları açıklar. • Araç içinde, binışlerde ve inişlerde dikkat edilmesi gereken kuralları söyler. • Karşıya geçişlerde dikkat edilmesi gereken kuralları açıklar. • Trafikte güvenli davranışların neler olduğunu söyler. • Yaya olarak karşılaşabileceği trafikle ilgili unsurları fark eder. • Okul çevresi ve ev-okul arasındaki güvenli yollar ve trafik unsurlarını fark eder. • Trafikte saygı ve sorumluluklarını bilir, trafikte öfke kontrolünün önemini bilir. • Güvenli yaya davranışı ve risk tanımlarını yapar.	• Trafik kurallarını içselleştirir. • Kendi yaşantılarında, yaya olarak, problem alanlarını belirler. • Kendi bölgelerinde karşılaştıkları trafik problemlerinin ve risklerin farkına varır. • Yaya olarak, yaya yolunda yürür. • Araç içinde, binışlerde ve inişlerde kurallara uyar. • Yaya olarak karşıdan karşıya geçerken güvenli yolları kullanır. • Araç içinden dışarıda çöp atmaz. • Arabada arka koltukta oturur. • Emniyet kemeri kullanır. • Araç içinde emniyet kemeri kullanmayanları uyarır.	• Trafik kural ihlalleri azalır. • Trafik kazaları azalır.

BÖLÜM II

STUFFLEBEAM CIPP DEĞERLENDİRME MODELİ

CIPP Modeli Nedir?

Eğitim programlarının değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan bir değerlendirme modelidir. Daniel Stufflebeam tarafından geliştirilen ve ismini context (bağlam), input (girdi), process (süreç) ve product (ürün) kelimelerinin akroniminden alan model, modele ismini veren bu dört program bileşeninin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin karar alım süreçlerinde kullanılması için bir çerçeve oluşturur.

CIPP Modeli Kapsamında Program Bileşenleri

CIPP Modeli kapsamında **bağlam**; belirli bir çevredeki durum, ihtiyaçlar, problemler, kaynaklar ve fırsatları ifade eder. Logic Modeli kapsamındaki genel eşdeğeri “durum”dur; ancak CIPP modelinde bağlamın, kaynaklar ve fırsatları da ihtiva etmesi nedeniyle bu bileşen, logic modeldeki “girdiler” bileşeniyle de ortak unsurlara sahiptir.

Girdiler; programın yürütülmesi için ihtimal dahilinde olan alternatif iş planları, stratejiler, eğitim tasarımları ve bütçe gibi unsurlardan oluşur. Bu unsurlar, Logic Modelindeki “girdi” bileşenindeki unsurları da kapsamakla birlikte, CIPP modelinde girdilerin kapsamı (alternatif iş planları vb. hususları da ihtiva etmesi nedeniyle) daha geniştir.

Süreç; programın uygulanması esnasında gerçekleştirilen etkinlikler ile prosedürleri ifade eder. Logic Modeli kapsamındaki “etkinlikler” ile “çıktılar”, CIPP Modelinde süreç bileşenine tekabül eder.

CIPP Modeli kapsamında **ürün** ise, programın hedeflemiş olduğu bilgi artışı, beceri gelişimi, davranış değişikliği gibi sonuçlar ile hedeflenmemiş olan, olumlu ve olumsuz olanlar da dahil tüm sonuçları ifade eder. Logic Modeli kapsamındaki karşılığı “hedefler/sonuçlar”dır.

Belirli bir programın değerlendirilmesinde, değerlendirmenin amacı ve kurumun ihtiyacına göre, bu dört program bileşenden herhangi biri, ikisi veya tüm bileşenlerin değerlendirilmesi söz konusu olabilir.

BÖLÜM III

PROGRAM DEĞERLENDİRME PLANI

CIPP Modelinin eğitim programlarının değerlendirilmesinde kullanımında aşağıda belirtilmiş olan adımlar izlenir.

ADIM I: Değerlendirmenin Odağının Belirlenmesi

1. Değerlendirmenin hangi birimler tarafından karar alım süreçlerinde kullanılacağı belirlenmesi
2. Değerlendirmeyi karar alım süreçlerinde kullanacak olan her birim için, değerlendirmenin hizmet etmesi planlanan karar konularının ve ilgili hususların (önem dereceleri, zamanlama, konum vb.) belirlenmesi
3. Program değerlendirmede hangi bileşenlere odaklanacağı tespit edilmesi; Bağlam, Girdiler, Süreç ve Ürün.
4. Değerlendirme için uygun soruların belirlenmesi.

Bağlam, Girdiler, Süreç ve Ürün Değerlendirme, sonraki bölümlerde detaylandırılmış ve her biri için örnek sorular verilmiştir.

ADIM II: Veri Toplama Yöntem ve Araçlarının Belirlenmesi

1. Veri toplanacak kaynakların (katılımcılar, gönüllüler, çalışanlar, okullar vb.) belirlenmesi.
2. Veri toplama yöntem ve araçlarının belirlenmesi.
3. Örneklem prosedürünün belirlenmesi.
4. Veri toplanmasına ilişkin koşullar ve iş programının belirlenmesi.

BAĞLAMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bağlam değerlendirmenin gerçekleştirilmesinde başlıca amaçlar;

- eğitim programının gerçekleşeceği bağlamın tanımlanması,
- programın hedef grubunun ihtiyaçlarının belirlenmesi,
- hedeflenen ihtiyaçların giderilmesinde kullanılabilecek kaynak ve fonların belirlenmesi, ve
- programın hedef ve önceliklerinin belirlenmesidir.

Bağlam değerlendirmesi geriye yönelik olarak yapılması da mümkün olmakla birlikte, genellikle planlama kararlarına hizmet etmek üzere, programın tasarlanma aşamasında yapılır. Bağlamın değerlendirilmesi, belirli bir çevredeki ihtiyaçlar, problemler ve fırsatların analiz edilmesini gerektirir. Bu sebeple bağlam değerlendirmesi, programın hedef ve önceliklerinin belirlenmesine de yardımcı olur. Ayrıca bu değerlendirmenin bulguları, sonraki aşamalarda yapılabilecek olan ürün değerlendirmesi için referans noktası da oluşturabilir. Bağlam değerlendirmesi; ihtiyaç analizi olarak da anılmakla birlikte, kapsamı itibarıyla bundan daha geniştir.

Bağlam değerlendirmede sorulabilecek örnek sorular;

- Öğrencilerin/hedef kitlenin ihtiyaçları ve problemleri nelerdir?
- Kurumun bu ihtiyaçları karşılamak için sahip olduğu kaynak ve olanaklar nelerdir?
- Mevcut diğer fırsatlar (finansman desteği, uzmanlık vb.) nelerdir?

Programın hedefleri ve ürünleri neler olmalıdır?

Bağlam değerlendirmede, hedef kitle ve bağlama ilişkin diğer bilgilerin çok sayıda yöntemle toplanması ve analiz edilmesi mümkün olmakla birlikte, sıklıkla kullanılan bazı yöntemler; mevcut kayıtların analizi, doküman incelemeleri, anketler, görüşmeler ve odak grubu çalışmalarıdır.

GİRDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Girdi değerlendirmesinde başlıca amaçlar;

- kurumun/sistemin kapasitesinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi,
- alternatif hizmet olanaklarının belirlenmesi,
- nasıl bir yol izleneceğinin netleştirilmesi, ve
- seçilen stratejinin uygulanmasında geçerli olacak olan prosedür, bütçe, iş programı gibi unsurların yakından incelenmesidir.

Çoğunlukla yapılandırma kararlarına hizmet etmek üzere yapılan girdi değerlendirmesi, belirlenen ihtiyaçların giderilmesinde kullanılabilecek olan farklı yaklaşım veya metotların değerlendirilmesine yöneliktir. *Girdi değerlendirilmesinde; önerilen programlar, stratejiler, iş planları ve bütçe analiz edilir.*

Rakip yaklaşımların kıyaslandığı bu değerlendirmede temel kriterler; ilgili yaklaşımların programı hedeflerine ulaştırma konusundaki başarı potansiyelleri, kaynak ve fırsatların en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ihtiyaçların etkin bir şekilde giderilmesidir. Bu kapsamda, girdi değerlendirmesinde, önerilen planların yapılabilirliği, maliyet etkinliği ve ihtiyaçlara cevap verme potansiyelleri irdelenir.

Bağlam değerlendirmede sorulabilecek örnek sorular;

- Belirlenen eğitim ihtiyacının karşılanmasında kullanılabilecek yöntemler/izlenebilecek prosedürler/uygulanabilecek olan eğitim tasarımları nelerdir?
- Önerilen yöntemler makul, yapılabilir, mali açıdan etkin, ihtiyaçlara yönelik, bağlama uygun mudur?
- Önerilen yöntemler içerisinde programı hedefe ulaştırma potansiyeli en yüksek olan hangisidir?

Girdilerin değerlendirilmesinde; alan yazın taraması, örnek teşkil edebilecek projelerin incelenmesi, pilot uygulamalar ve maliyet analizi ile alternatif metotların kıyaslanmasında kullanılan karşılaştırma matrisleri, savunma takımları tekniği (farklı yaklaşımların kullanılmasını savunmak üzere oluşturulan takımların önerilerinin uzmanlar/karar vericiler tarafından belirli kriterler çerçevesinde oylanmasına dayalı bir teknik) vb. metot ve araçlar kullanılabilir.

SÜRECİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Süreç değerlendirmesinde başlıca amaçlar;

- etkinliklerin hangi ölçüde planlara uygun şekilde gerçekleştiğinin tespit edilmesi,
- uygulamada herhangi bir değişiklik veya revizyonun gerekli olup olmadığının anlaşılması,
- etkinliklerin tasarımında herhangi bir eksiklik olup olmadığının belirlenmesi, ve
- sürecin belgelendirilmesi ile uygulama için geri bildirim edinilmesidir.

Genellikle uygulamaya ilişkin karar alımına hizmet etmek üzere, programın yürütülmesine ilişkin hususların değerlendirilmesidir. Programa ilişkin süreçlerin izlenmesi ve uygulamanın planlamaya uygunluğunun tespit edilmesine yöneliktir. Böylece prosedürlerin takip edilmesi ve böylelikle gerektiğinde uygulamada değişiklik veya duruma uygun hale getirme çalışmalarının yapılması söz konusu olabilir. Programın uygulanması esnasında veya geriye yönelik olarak yapılabilir.

Süreç değerlendirmede sorulabilecek örnek sorular;

- Program planlandığı şekilde uygulandı mı?
- Gönüllüler etkinlikleri gerçekleştirirken sorun yaşadılar mı?
- Öğrenciler etkinliklere katılım gösterdiler mi?
- Süreç içerisinde hangi değişiklikler yapıldı?
- Uygulamada değişiklik yapılmasına hangi faktörler sebep oldu?
- Program etkinlikleri, iş planında belirtilen zamanlarda mı gerçekleşti?
- Program, belirlenen bütçe sınırları dahilinde kaldı mı?
- Program etkin bir şekilde yürütüldü mü?
- Katılımcılar ve paydaşlar kendilerinden beklenen görevleri yerine getirdi mi?
- Uygulama esnasında hangi problemlerle karşılaşıldı?
- Karşılaşılan problemler ne şekilde çözüldü?
- Katılımcılar sürece ilişkin nasıl bir değerlendirmede bulundular?

Süreç değerlendirilmesinde; etkinliklerin gözlemlenmesi, katılımcılar/çalışanlar/gönüllülerle

Eğitim programının sonunda katılımcılara uygulanan ankette genellikle *süreç değerlendirmeye* ait sorular bulunmaktadır.

Eğitim sürecinde ya da sonunda gönüllülerden toplanan geri bildirimler *süreç değerlendirmede* kullanabilecek bilgileri içerir.

görüşmeler, odak grubu çalışmaları, değerlendirme anketleri, örnek olay incelemeleri, doküman analizleri, harcamaların izlenmesi, kendi üzerine düşünme (self-reflection) seansları vb. yöntemler kullanılabilir.

ÜRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ürün değerlendirmesinin gerçekleştirilmesinde başlıca amaçlar;

- programın sonuçlarının tespit edilmesi,
- programın; kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerine ulaşp ulaşmadığının tayin edilmesi,
- sonuçların; hedefler, bağlam, girdiler ve sürece ilişkin unsurlarla olan ilişkisinin belirlenmesi,
- sarf edilen çaba ile kazanımlar arasında karşılıklı uygunluk esasının bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi,
- programın sürdürülebilirlik ve farklı bağlamlara uyarlanabilme kapasitesinin belirlenmesi,
- programa devam edilmesi veya sonlandırılması, etkinliklerin odak noktasının değiştirilmesi gibi kararlar için gerekli olan bilgilerin edinilmesi ve
- gelecek uygulamalar için gerekli olabilecek muhtelif hususların belirlenmesi.

Çoğunlukla yeniden uygulamaya ilişkin kararlara hizmet etmek üzere yapılan ürün değerlendirmesi; hedeflenmiş olan ve olmayan tüm sonuçların değerlendirilmesi yoluyla programın etkililik derecesini belirlemeye yöneliktir. Programın sonuçlarının ölçülmesi, yorumlanması ve muhakeme edilmesi yoluyla; programın değeri, önemi ve istihkakı saptanmaya çalışılır. Bu kapsamda, program hedeflerine hangi oranda ulaşıldığı ve hedef kitlenin ihtiyaçlarının ne ölçüde giderildiği ürün değerlendirmenin odak noktasıdır.

Ürün değerlendirmede sorulabilecek örnek sorular;

- Hangi sonuçlar elde edildi?
- Program sonucunda tespit edilen ihtiyaçlar azaldı mı?
- Hedeflenen bilgi artışı gerçekleşti mi?
- Hedeflenen beceri artışı gerçekleşti mi?
- Bu beceriler nasıl bir fark yarattı?
- Hedeflenen davranış değişikliği gerçekleşti mi?
- Programın sonuçları başka hangi unsurlardan etkilendi?

Ürün değerlendirmesinde mümkün olduğu ölçüde hem katılımcılardan hem de diğer paydaşlardan veri toplanması önerilmektedir. Ayrıca hem daha etraflı bulgulara ulaşılması hem de gerektiğinde çapraz kontrol yapılabilmesi amacıyla; veri toplama ve analizinde, birden çok metodun kombine edilmesi tavsiye edilmektedir. Başvurulabilecek yöntemlerden bazıları; benzer programların sonuçlarını karşılaştıran çalışmalar, paydaş değerlendirmeleri, odak grup çalışmaları, örnek olay analizleri, çeşitli test sonuçlarının önceden belirlenmiş standartlarla karşılaştırılması, program giderleri ile sonuçlarının kıyaslandığı analizler ve program hedeflerine yönelik çeşitli ölçümlerdir.

BÖLÜM IV

VERİ TOPLAMA YÖNTEM VE ARAÇLARI

Örneklem

TEGV’de veri toplama çoğunlukla anket uygulaması yoluyla yapılmaktadır. Anket uygulaması i) verinin toplanacağı *örneklem seçimi*, ii) *veri toplama süreci* ve iii) *verilerin raporlamasını* kapsar. Anket uygulamasının her adımı önemli olmakla birlikte, örneklem seçimi -amaç bulguları bütün evrene (popülasyona) genellemek olduğu için- özellikle önemlidir.

- TEGV için en uygun örneklem yöntemi basit *seçkisiz (rastgele) örneklem, küme ve tabakalı* örneklemidir.
- Rastgele örneklemde, popülasyonun tamamının isimlerinden oluşan bir listeden anket uygulanacak kişiler (örneklem) rastgele seçilir. Seçimde, bilgisayar yazılımı ya da random sayı tabloları kullanılır. Örneklem büyüklüğünü belirlemede oldukça farklı parametreler vardır ve ileri seviye istatistik bilgisi gerektirir. Fakat, basit bir anket uygulamasında TEGV aşağıdaki prensipleri benimseyebilir.

Örneklem büyüklüğü

- Popülasyon büyüdükçe popülasyondan daha küçük bir yüzdeyle örneklem seçilir.
- Popülasyon 100’den küçükse, bütün popülasyondan veri toplanır.
- Popülasyon büyüklüğü 500 civarında ise, %50’si örnekleme dahil edilir.
- Popülasyon sayısı 1500 civarında ise, %20’si örnekleme dahil edilir.
- Popülasyon sayısı 1500’den büyük ise 400 örneklem büyüklüğü yeterlidir (Gay, Mills & Airasian, 2014).

Bu sayılar asgari gerekliliklere ilişkindir. Örneklem büyüklüğü arttıkça, ilgili örneklemin yansız olma olasılığı artar.

- Bazı durumlarda veri toplama maliyetini düşürmek için küme örneklem yöntemi seçilir. Küme örneklem yönteminde veri toplanacak popülasyon içerisinde, örneğin okul kümeleri gibi, kümeler oluşturulur. Okul isimlerinin bulunduğu listeden okullar rastgele seçilir. Okullarda bulunan tahmini öğrenci sayıları toplamda kaç adet okulun seçileceğini belirler. Seçilen okuldaki tüm öğrencilerden veri toplanır. Küme örneklem yönteminde her zaman rastgele örneklem seçimden daha yüksek sayıda örnekleme ulaşmak gerekir.
 - Gerekirse okul içinde ikinci bir örnekleme yöntemi kullanılabilir. Okul içindeki öğrenciler rastgele seçilebilir. Bu yönteme de çok katmanlı örneklem denir.

- Eğer popülasyon içerisinde veri sonuçlarını etkileyecek belirli gruplar varsa (örneğin cinsiyet, sosyoekonomik seviye, yaş grupları) tabakalı örneklem yöntemi önerilir. Bu yöntem popülasyonda bulunan alt grupların temsiliyeti açısından önemlidir. Popülasyondaki her alt grup bir popülasyon olarak kabul edilir ve her birinden yukarıda rastgele örneklem seçimde anlatıldığı gibi örneklem seçilir.

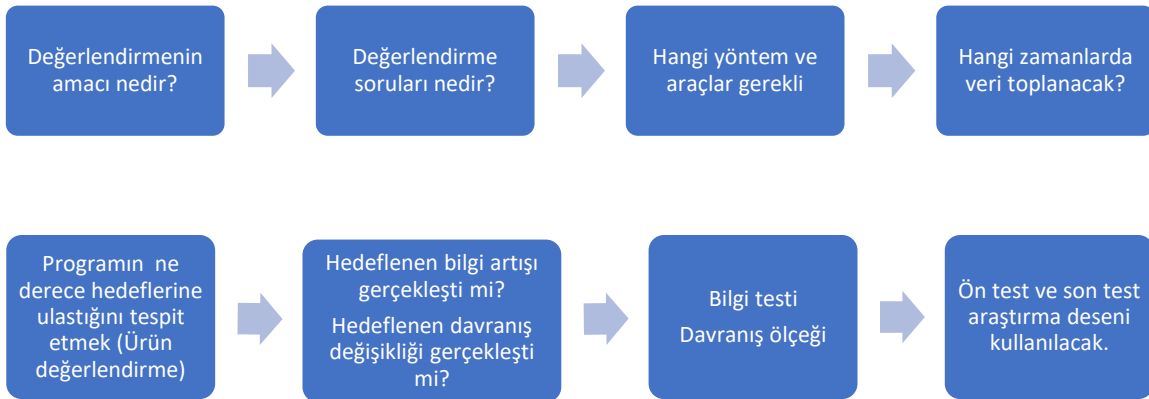
Veri Toplama

Katılımcılardan (örneğin öğrenci, veri, gönüllü) veri toplamada yaygın olarak kullanılan teknikler; *anket formu*, *görüşme* ve *gözlemdir*. Anket uygulaması planlanırken, hangi tür verilerin ne şekilde toplanacağını belirlemenin gerekmektedir. Aşağıda verilen şekil bu süreci

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME
PLANLAMASINA ÖLÇME
ARACI GELİŞTİREREK
BAŞLAMAYIN !

göstermektedir. TEGV’de sıklıkla kullanılan anket formları çeşitli soru gruplarından oluşmaktadır. Bu formlar, öğrenciyle ilgili demografik bilgiler, bilgi ölçeği sorular, psikolojik yapı ölçeği (örn. özsaygı) ölçek ve cevabı öğrencinin yazması beklenen soruları (açık uçlu soru) içermektedir.

Şekil 1: Veri toplama sürecinin planlanması

Yukarıda belirtilen adımlar, aşağıda Mobilekids Trafik Ateşböceği programı üzerinden örneklendirilmiştir. Programın hedeflerine ne derece ulaşıldığını tespit etmek istenildiği varsayılırsa CIPP modeline göre ürün değerlendirmesinde iki soruya yanıt aranmaktadır:

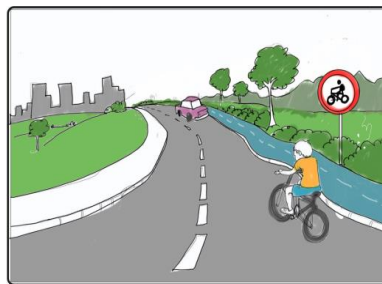
- Hedeflenen bilgi artışı gerçekleşti mi?
- Hedeflenen davranış değişikliği gerçekleşti mi?

Yukarıda verilen birinci soruda öğrencilerdeki bilişsel kazanımlara değinilmekte ve bu bilişsel kazanımların bu program yoluyla gerçekleştiğine değinilmektedir. Bu sebepten dolayı, bu soruya cevap vermek için gerekli verininin toplanmasını sağlayacak ölçme aracının, bilişsel süreçleri ölçmesi ve veri toplama planının (araştırma deseni) öğrencide meydana gelen değişimi ortaya koyması gerekmektedir (ön-test son test gibi).

Örnek Ölçme Araçları

Aşağıda, bilişsel alanda program hedefleri olan iki eğitim programı olan Mobilekids Trafik Ateşböceği ve TEGV Düşler Atölyesi'ne ait ölçme araçlarına yer verilmiştir. Aşağıda verilen testlerdeki soruların içeriği logic modelde belirtilen kısa vadeli program hedeflerine dayanmaktadır.

Örnek 1: Mobilekids Trafik Ateşböceği Öğrenci Bilgi Testi

Aşağıda sütun I’de verilen trafik işaret ve levhalarını, sütun II’de verilen doğru anlamlarını eşleştirir misin?

Sütun I: Trafik işaret ve levhaları	Sütun II: Trafik işaret ve levhaları tanımları
_ B _ 	A) Işıklı işaret levhası
_____ 	B) Yaya geçidi
_____ 	C) Bisiklet giremez
_____ 	D) Üst geçit
_____ 	E) Bisiklet girebilir
_____ 	F) Okul geçidi
_____ 	G) Park etmek yasaktır
_____ 	H) Durak

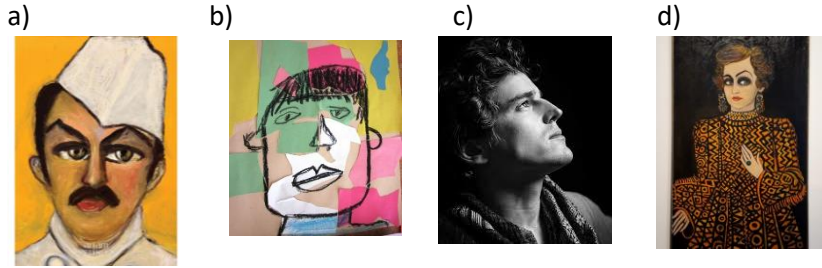
Örnek 2: TEGV Düşler Atölyesi Bilgi Testi

Aşağıda bulunan sorulara altta verilen cevaplardan sadece birini işaretleyerek cevap verir misin? Bilmediğin şeyler olabilir, bunları yapacağımız çalışmalarda öğreneceğiz.

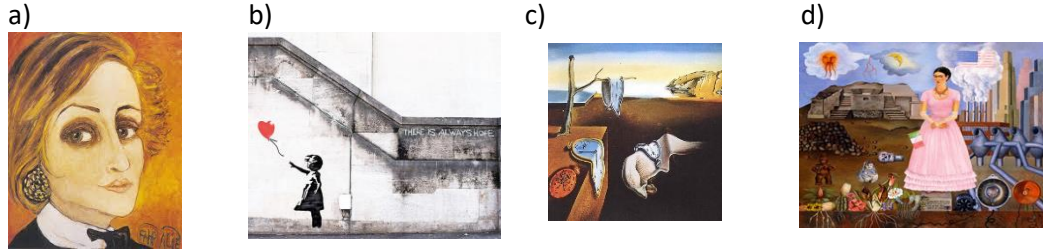
1. Aşağıdaki renklerden hangisi sıcak renk değildir? Bir şıkkı işaretler misin?

2. Aşağıdakilerden hangisi profilden portre örneğidir?

3. Gösterilen resimlerden hangisi sokak sanatçısı Banksy tarafından yapılmıştır?

Davranışsal Alan

Yukarıda verilen örnekte ölçülmek istenen diğer hedef ise, öğrencilerin eğitim sonrası ne derece davranış değişikliği gösterdiğidir. Bu programda öğrenci davranışlarının tespiti için iki kaynaktan veri toplanması planlanmıştır; öğrencinin kendisi ve velisi. Aşağıda öğrencinin kendisine ve velisine uygulanan ölçme araçları verilmiştir. Anketlerin içeriği logic modelde belirtilen kısa ve orta vadeli program hedeflerine dayanmaktadır.

Örnek 3: Öğrenci Davranış Anketi

Ölçme aracı bulunduran her bir madde programın orta vadede öğrencilerde beklenen davranış değişikliklerine denk gelmektedir. Her programın orta vadeli hedeflerinin olması zorunlu olmamakla birlikte, çoğu programın davranış değişiklikleri de hedeflediği gözlemlenmektedir.

Bu örnekte 3 puanlı frekans dereceli ölçek aracılığıyla belirli davranışların ne sıklıkla olduğu ölçülmektedir.

Bu bölümde yer alan maddeleri okumaya ne dersin? “her zaman”, “bazen” ve “hiçbir zaman” seçeneklerinden sana en uygun olanı “X” ile işaretle.

Maddeler	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
Karşıdan karşıya geçeceğim zaman yaya geçidini kullanırım.			
Karşıdan karşıya geçerken önce soluma sonra sağıma ve sonra tekrar soluma bakarım.			
Karşıdan karşıya geçerken, yayalar için yeşil ışık yandığında önce arabaların durmasını beklerim.			
Sokak veya caddenin ortasında oyun oynarım.			
Trafikte duran aracın önünden veya arkasından geçerim.			
Bisikleti yol kenarında ya da bisiklet yolunda kullanırım.			
Arabaya bindiğimde ön koltukta otururum.			
Araç içerisinde yolculuk ederken dışarıya çöp atarım.			
Araç içerisinde camdan dışarıya sarkarım.			
Arabada emniyet kemeri takmayanları uyarırım.			
Aracın arka koltuğunda otururken emniyet kemeri takarım.			

ÖNEMLİ NOT

- Eğitim sonrasında öğrencilerde beklenen davranış değişikliğini gözlemlemek için bu ölçme aracının ön test ve son test olarak uygulanması planlanmıştır. Sadece eğitim sonu uygulanan bilgi testi, durum tespitinden farklı bir bilgi veremez.
- Ölçme aracı eğitim katılan her çocuğun cevaplayabileceği maddelere yer verilmiştir. Örneğin üst geçit kullanma veya bisiklet kullanma gibi bazı öğrencilerin tecrübe edemeyeceği durumlarla ilgili maddelere yer verilmemiştir.
- Davranış değişiklikleri logic modelde genellikle orta vadeli hedef olarak ele alınır. Bu nedenle, ölçmek için bu davranış değişikliklerinin ortaya çıkmasına müsaade edecek kadar beklemek gerekir.

Örnek 4: Veli – Öğrenci Davranış Anketi

MOBİLEKİDS TRAFİK ATEŞBÖCEĞİ programının değerlendirilmesinde çocuklardaki davranış değişiklikleri veliden toplanan veriler yardımıyla da tespit edilmektedir. Öğrenci ölçme aracından farklı olarak, veli anketi tek zamanlı uygulandığı için (sadece son-test), ölçekte kullanılan seçenekler değişimi yansıtacak şekilde oluşturulmuştur.

Sayın Veli,

Bu form 8-14 yaş arasındaki çocukların velileri için oluşturulmuştur. Formun amacı; Mobile Kids Trafik Ateşböceği Programı'nı değerlendirmektir. Siz velilerin, çalışma sonrasında çocuklarınızı gözlemleyerek aşağıdaki formu doldurmanızı rica ediyoruz. Aşağıda trafik ile ilgili davranışlar bulunmaktadır. Bu davranışların karşısında bulunan seçeneklerden size uygun olanı "X" işareti ile işaretleyiniz. Aşağıdaki davranışları, çocuğunuzun Mobile Kids Trafik Ateşböceği Programı'na katılmadan önce ve katıldıktan sonraki halini karşılaştırarak doldurunuz.

	Değişiklik olmadı	Olumlu değişiklik oldu	Gözlemleme fırsatım olmadı
Çevrede gördüğü levha işaretlerini tanimasında			
Karşıdan karşıya geçerken güvenli yolları (örn. alt-üst geçit, yaya geçidi...) kullanmasında			
Yolda yürürken kaldırımda yürümesinde			
Trafik kurallarına uyulmadığında (örn. aracın kırmızı ışıkta geçmesi) bunu fark etmesinde			
Araç içinde arka koltukta oturmasında			
Arabaya bindiğinde emniyet kemerini takmasında			
Emniyet kemeri takmadığımızda bizi uyarmasında			
Araç içerisinde daha dikkatli olmasında (örn. camdan sarkmama, dışarı çöp atmama, yüksek sesle konuşmama...)			

Duyuşsal Alan

Öğrencilerin grup çalışmasına karşı olumlu tutum geliştirmesi Özgür Atölye'nin hedeflerinden biridir. Bu tutumu ölçecek bir ölçme aracından soru örnekleri aşağıda verilmiştir.

Örnek 5: Özgür Atölye tutum ölçeği

	5	4	3	2	1
1. Grup çalışması yapmak benim için eğlencelidir.					
2. Diğer öğrencilerle çalıştığım zaman projeden daha fazla zevk alırım.					
3. Grup arkadaşlarıma yardım etmeyi severim.					
4. Grup çalışması ile daha iyi işler ortaya koyulur					
5. Grup çalışması ile daha başarılı oluruz.					
6. Grup çalışmasında düşüncelerimi rahatça paylaşıyorum.					
7. Çalışmalarımı/projelerimi, mümkün olduğunca, grup çalışması olarak yapmayı tercih ederim.					
8. Grup çalışması yapınca konuyu anlamam daha kolay oluyor.					

Örnek 6: Allianz Motto Hareket tutum ölçeği

	Hiç	Ara sıra	Her zaman
1. Yapılan etkinliğe odaklanıyor.			
2. Yapılan işe veya etkinliğe ilgisini sürdürüyor.			
3. Etkinliklerde zorlandığında başarmak için çaba sarf etmeyi sürdürüyor.			
4. Belirlenmiş hedef doğrultusunda çalışıyor.			
5. Başladığı etkinliği bitiriyor.			

Görüşme

Veri toplamada kullanılan diğer bir yöntem *görüşme*dir. Görüşme yaparken kullanılacak görüşme formu yukarıda bahsedilen anket formu olabileceği gibi tamamen açık uçlu sorulardan oluşturmuş bir form da olabilir. İkinci tür form kullanılarak yapılan görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşme olarak adlandırılır. Görüşmeyi yapan kişi, daha önceden belirlenmiş soruları katılımcıya yöneltirken, gelen cevaplara göre yeni sorular yöneltir. Bu nedenle bu yeni sorular katılımcıdan katılımcıya değişiklik gösterebilir.

Görüşmeler yüz yüze ya da telefonla gerçekleştirilebilir. Telefon görüşmeleri zaman, dolayısıyla iş gücü kazandıran bir veri toplama yöntemidir. Her iki yöntemde görüşmeleri yaparken dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıda verilmiştir;

- Görüşmeyi yapan kişi görüşmeye kendisini tanıtarak başlamalı ve görüşmenin amacını çok iyi açıklamalıdır. Ses kaydı alınacaksa buna ilişkin bilgileri vermeli ve izin almalıdır.
- Katılımcıya, neden kendisinin seçildiği ve katılımının neden önemli olduğu açıklanmalıdır.
- Görüşmeyi yapan kişi anket formunu okurken, -özellikle kapalı uçlu sorularda- katılımcı da soruları görebilmelidir.
- Soru, hatırlanabilmesi ve anlaşılır olması için, mümkün olduğunda kısa olmalıdır, çok fazla cevap seçeneğine sahip olmamalıdır.
- Telefonda gerçekleştirilen anket uygulamalarının süresi uzun olmamalıdır.
- Veli ya da gönüllüler ile telefonda görüşme yapılacaksa, kendileri öncesinde farklı yollarla da (örneğin çocukları veya e-mail yoluyla) haberdar edilmelidir.
- Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşmeyi yapan kişi;
 - az konuşmalı ve daha çok dinlemeli,
 - söz kesmemeli,
 - sessizliği tolere edebilmeli,
 - katılımcıya yönlendirici sorular yöneltmemeli,
 - katılımcının odağını konu içerisindetutmalı,
 - cevabı anlamadığı zaman açıklayıcı sorular sormalı,
 - katılımcının söyledikleri için yorum yapmamalı, yargı ifadesi kullanmamalı,
 - katılımcıyla tartışmamalıdır (Gay, Mills & Airasian, 2014).
- Görüşmeyi kapacak kişinin öncesinde görüşmeyi nasıl yapacağına dair eğitim alması gerekir.
- Görüşme birden fazla görüşmeci tarafından yapılacaksa görüşme protokolü oluşturulması ve görüşmeyi gerçekleştiren kişilerce bu protokol dışına çıkılmaması gerekir.

Odak Grup Görüşmesi

Odak grup görüşmesi, özenle seçilen az sayıda kişiyle yapılan ve nitel veri üreten derinlikli görüşmeler olarak tanımlanabilir. Kişilerin sadece ne düşündüğünü değil neden belirli şekilde düşündüklerini de anlaşılmasına yardımcı olan ve layıkıyla yapıldığı takdirde görece kısa bir zamanda geniş çaplı ve nitelikli bilgilere ulaşılmasına yardımcı olan bir veri toplama yöntemidir.

Odak grup görüşmeleri, veri toplamanın amacına hâkim ve grup dinamiklerini gözetebilecek yetkinlikteki moderatörler tarafından yürütülür. Moderatörün görevi, odak grubunda yer alan kişilerin konuya “odaklı” kalmasını sağlamak ve canlı ve üretken bir tartışma ortamı için zemin hazırlamaktır. Odak gruptan elde edilecek verilerin kalitesi büyük ölçüde moderatörün etkililiğine bağlı olmaktadır.

Odak grubu görüşmelerinde katılımcılara yöneltilecek sorular, “evet”/”hayır” şeklinde yanıtlanmayacak açık uçlu sorulardan oluşmalıdır. Sorular net bir şekilde ifade edilmeli, anlaşılması kolay olmalı ve yönlendirici nitelik taşımamalıdır. Soruların dizilimi dikkatle tasarlanmalı; daha kolay ve genel sorular önce, kişisel veya yanıtlaması görece zor olabilecek sorular daha sonra yöneltilmelidir.

Altı – on iki kişilik gruplar odak grup görüşmeleri için idealdir. Odak grubunda yer alacak kişiler seçilirken bu kişilerin benzer özelliklere (duruma göre ilgi alanları, demografik özellikler vb.) sahip olmasına dikkat edilmelidir. Bununla birlikte halihazırda birbirini tanımayan katılımcıların seçilmesi, kişilerin kendilerini daha rahat hissetmesi ve daha açık bir şekilde ifade edebilmelerine yardımcı olacaktır.

Görüşme başladığında moderatör; öncelikle odak grup görüşmesinin amaçlarını açıklar, herkesin tartışmaya katılımını teşvik etmek üzere temel kuralların belirlenmesini sağlar, katılımcılara katımlarının gizlilik ve gönüllük prensiplerine dayandığına ilişkin güvence verir, katılımcıların neden bu görüşme için seçilmiş olduklarını açıklar (ortak özellikleri, TEGV gönüllüsü/velisi olmaları vb.) ve görüşme boyunca sürececek olan not alma/kayıt işlemlerinin amacını açıklar. Belirtilen giriş, katılımcıların gruba kendini tanıtmaları (grup üyeleri birbirlerini tanımıyorlarsa) ve ısınma etkinliklerinin ardından, moderatör önceden belirlemiş olduğu ana hatlar ve sorular çerçevesinde tartışmaya rehberlik eder ve konunun çeşitli yönleriyle ele alınmasını sağlar.

Odak grup seansları genellikle -90 dakikası tartışmaya ayrılmak üzere- iki saat sürecektir şekilde planlanır. Tüm sorular sorulup, konunun farklı yönleriyle ele alınmasının ardından, moderatör genellikle oturumun bir özetini sunarak ve katılımcılardan geri bildirim alarak oturumu bitirir.

Odak grup çalışması oturumları; katılımcılara bilgi verilmek suretiyle, video kaydı, ses kaydı, manuel not tutma yöntemlerinden biri veya birkaçıyla kayda alınabilir. Kayıt için manuel not tutma yönteminin kullandığı durumlarda, not alma işlemlerinin yardımcı bir moderatör tarafından (asıl moderatör yerine) yapılması, odak grup görüşmelerinin verimliliğini azaltmamak açısından önemlidir.

Gözlem

Katılımcı hakkında veri toplamada kullanılan diğer bir yöntem *gözlem*dir. Gözlemci, katılımcıların davranışlarını kayıt altına alır. Gözlem verisi nitel ve nicel olabilir. Nitel veri toplanan gözlem süreci çok yapılandırılmamıştır ve daha çok akademik çalışmalarda gerçekleştirilir. TEGV gibi kurumların eğitim programlarını değerlendirmek için ise yapılandırılmış, nicel veri sağlayan gözlem yapmaya ihtiyaçları vardır. Nicel veri toplamada bir gözlem formu kullanılır. Bu formda nelerin gözleneceği ve gözlem sonuçlarının nasıl kodlanacağı belirtilir. Gözlemci, aynı zamanda eğitimin bir parçası olabileceği gibi eğitime bizzat katılmayan bir dış gözlemci de olabilir. İki yaklaşımın da kendine göre avantajları bulunur. Gözlem ile veri toplamada dikkat edilmesi noktalar;

- Gözlemci, gözlemi ve kodlamayı nasıl yapacağına dair eğitim almalıdır.
- Gözlemci ve katılımcı arasında güven ilişkisi kurulduktan sonra gözlemin yapılması uygun olur.
- Dışarıdan bir gözlemcinin katılımcıların davranışları üzerinde etkisi olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Formlar gözlem yapıldığı anda doldurulmalıdır.

Araştırma Deseni

Program değerlendirme, sosyal bilimlerde bir araştırma yöntemidir. Bu nedenle araştırmanın sorusuna (yukarıda “program değerlendirme sorusu” olarak ifade edilmişti) cevap vermek için iki farklı araştırma deseninden birisi seçilebilir;

- Betimsel araştırma deseni
- Deneysel desen

Betimsel araştırma deseni [survey (anket) araştırması olarak da adlandırılır] bir konuda mevcut durumu ortaya koymak için kullanılır. Başka bir deyişle, *durum tespiti* için veri toplamak amacıyla kullanılır. Örneğin, yeni bir programın içeriği oluşturulmadan önce ihtiyaç analizinde, hedef gruba anket uygulamak bir betimsel araştırma desendir. Betimsel araştırma deseninde hem nicel hem de nitel veriler toplanır.

Katılımcıda bilgi, beceri veya davranıştaki değişimin program sayesinde oluştuğunu ortaya koymak istenildiği durumlarda deneysel desen araştırma deseninin seçilmesi gerekmektedir. Farklı deneysel desenler vardır. Bu noktada başvurulabilecek olan metotlardan biri, katılımcıların programa katılmadan önceki bilgi/becerilerinin ölçülmesi amacıyla ön test yapılmasıdır. Böylece programın sona ermesi akabinde katılımcılarının bilgi/beceri seviyeleri ölçüldüğünde, ön testle bu seviyenin kıyaslanabileceği bir referans noktası edinilmiş olur. Değişimi tespit etmek için kullanılabilecek diğer bir yöntem (ön test-son teste ek olarak veya ilaveten) programa katılan ve katılmayan grupların bilgi/beceri seviyelerinin kıyaslanmasıdır. Deneysel metodun da esasını oluşturan bu uygulama, ön test ve son testle birlikte uygulandığında en güvenilir sonuçları verecektir. Anılan yöntemlerin uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda, program hedeflerini ölçmek için geliştirilen araçlarda (anket veya yapılandırılmış görüşme gibi) yer alan soruların; katılımcıların başladıkları noktayı ve gelişmelerini (“Katılımcının, program öncesine kıyasla, karşılaştığı trafik problemleri ve risklerine ilişkin farkındalığında bir değişiklik söz konusu mu?” gibi) tespit etmeye yönelik olarak hazırlandığından emin olunmalıdır. Deneysel yöntem bir nicel araştırma yöntemidir dolayısıyla toplanan veriler de nitel olur.

Programın içeriği ve ölçmenin amacı değişmediği sürece aynı ölçme araçları kullanılabilir. Bununla birlikte, zaman içinde ihtiyaçların değişmesiyle birlikte veri toplamada kullanılan araçların yenilenmesi gerekebilir. . Eğer katılımcıların cevapları arasında varyans (farklılık) ortaya koyulamıyorsa, ölçme aracı hassasiyetini kaybetmiş olabilir.. Genellikle bu durum ölçme aracının katılımcıya uygun olmadığını işaret eder ve ölçme aracının gözden geçirilmesi için uyarıdır.

KAYNAKLAR

Frye, A. W., Hemmer, P. A. (2012). Program evaluation models and related theories: AMEE Guide No. 67. *Medical Teacher*, 34(5), e288–e299.

Gay, L. R., Mills, G. E., & Airasian, P. W. (2014). *Educational research: Competencies for analysis and applications*. Pearson Higher Ed.

Jody L. Fitzpatrick, J. L., Sanders J. R., Worthen, B.R. (2010). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. Pearson.

Stufflebeam, D. L. (2000). The CIPP model for evaluation. In D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus, & T. Kellaghan (Eds.), *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation* (2nd ed., pp. 279-317). Kluwer Academic Publishers.

Zhang, G., Zeller, N., Griffith, R., Metcalf, D., Williams, J., Shea, C., & Misulis, K. (2011). Using the context, input, process, and product evaluation model (CIPP) as a comprehensive framework to guide the planning, implementation, and assessment of service-learning programs. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 15(4), 57-84.

Scheuren, F. (2004, June). What is a Survey?. Alexandria: American Statistical Association.

Enhancing Program Performance with Logic Models. University of Wisconsin.

https://lmcourse.ces.uwex.edu/interface/coop_M1_Overview.htm